

מנחם-אב

בתר צלותא לתפילת מנחה לשבת
/ יונתן מאיר קמחי ושמעון לב טהור

שְׁמַעְתִּי תְּפִלָּתְךָ
רְאִיתִי דְּמַעַתְךָ
הִנְנִי רוֹפֵא לְךָ
וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוֹבֵךְ לְצִיּוֹן
גַּן עֵדֶן עָלֵי אֲדָמוֹת
וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוֹבֵךְ לְצִיּוֹן
שְׁלוֹם בְּכָל הָעוֹלָמוֹת
וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוֹבֵךְ לְצִיּוֹן
שְׁלוֹם בֵּין כָּל הָאֻמוֹנוֹת

ראש חודש מנחם אב, יום ששי, א' מנחם אב 2.8

- א. בתפילות העמידה במהלך היום ובברכת המזון מוסיפים את ברכת "יעלה ויבוא" לציון ראש החודש. בברכת המזון מוסיפים אף את הבקשה "הרחמן הוא יחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה". בקשה זו מצורפת גם לפני חתימת ברכת המזון בקצרה.
- ב. יש הנוהגים לשלב בתפילה את מזמור תהילים ק"ד: "ברכי נפשי", הנחשב כשיר של יום של ראשי חודשים. ניתן לשלב את פרק התהילים בסדר פסוקי דמרה, לאחר אמירת ההלל או בסיום קריאת התורה.
- ג. לאחר תפילת העמידה בשחרית (תפילת חול שמוסיפים בה את ברכת "יעלה ויבוא") אומרים את ההלל בדילוג, עם ברכותיו.
- ד. קריאת התורה: מעלים ארבעה עולים לתורה וקוראים בעניין ראש החודש. מנהג קהילות התנועה לקרוא בפרשת "בהעלותך" את פסוקי התנועה בראשי החודשים (עליה ראשונה: במדבר י, 1-3; עליה שנייה: י, 4-7; עליה שלישית: י, 8-10; עליה רביעית: י, 8-10 (חזרה על עליה שלישית)).
- ה. הקריאה המסורתית היא בעניין קורבנות ראש החודש, מתוך פרשת "פנחס" (עליה ראשונה: במדבר כח, 1-3; עליה שנייה: פס' 3-5; עליה שלישית: פס' 6-10; עליה רביעית: 11-15).
- ו. אין מפטירים בראש חודש.
- ז. לאחר החזרת ספר התורה ולפני סיום התפילה ניתן להוסיף זכר למוסף לפי הנוסח המופיע בתפילת השבת בסידור "העבודה שבלב", או בנוסח המיוחד לראשי חודשים המופיע במוסף התפילה בסוף האגודן.
- ח. המניחים תפילין יחלצו אותם לפני אמירת זכר למוסף.
- ט. בחלק מקהילות ישראל התפתחו בראשי חודשים מנהגי תפילה והתכנסות מיוחדים של הנשים. בחלק מקהילות התנועה נוהגים לקיים אירועי לימוד מיוחדים ברוח זו. נשות הכותל מקיימות ביום זה תפילת ראש חודש חגיגת בכותל המערבי.
- י. מראש חודש אב ועד מוצאי צום תשעה באב ממעטים בשמחה. רבני מר"ם אינם עורכים חופות בימים אלו וקהילות היהדות המתקדמת אינן עורכות אירועי שמחה וחגיגה, למעט בשבת.

שבת פרשת מסעי, ב' מנחם אב 3.8 - שבת שנייה של "תלתא דפורענותא"

- א. בשחרית קוראים לשבעה ולמפטיר בפרשת "מסעי". בחתימת הקריאה בתורה מכריזים, טרם ברכת המפטיר ולאחר קריאת התורה, "חזק חזק ונתחזק" לציון סיום הקריאה בספר במדבר.
- ב. מפטירים בירמיהו ב, 28-4 ומוסיפים ג, 4. הפטרה זו היא ההפטרה השנייה של הפטרות הפורענות.
- ג. על פי מנהג יהדות איטליה (המסתפק בקריאת הפטרת פורענות רק בשבת "חזון") מפטירים ביהושע יט, 51 - כא, 3. ההפטרה נבחרה משום שמופיע בה סוף סיפור ההתנחלות והקצאת ערי המקלט כפי שזכר גם בפרשת "מסעי".
- ד. במנחה קוראים לשלושה מתוך פרשת "דברים". לומדים פרק ב' במסכת אבות.
- ה. יש הנוהגים שלא לשתות מן היין עליו מברכים בהבדלה בשל איסור שתיית יין בתשעת הימים. הנוהגים כך נותנים לקטן ללגום מעט מהיין.

שבת פרשת דברים, שבת חזון, ט' אב 10.8 - שבת שלישית של "תלתא דפורענותא"

- א. בשחרית קוראים לשבעה ולמפטיר בפרשת "דברים". את פסוק 12 בפרק א קוראים בטעמי מגילת איכה.
- ב. מפטירים בהפטרה המיוחדת לשבת חזון שהעניקה לשבת את שמה בישעיהו א, 27-1. את פסוקי התוכחה והחורבן שבהפטרה (פס' 15-2, 21-23), נוהגים לקרוא גם כן בטעמי איכה. שאר ההפטרה היא לפי טעמי ההפטרה הרגילים.
- ג. אחרי הקריאה בתורה ובהפטרה ראוי להכריז על צום תשעה באב, הנדחה בשנת תשע"ט ליום א'; וזאת למרות שעפ"י המנהג המקורי של קהילות ספרד נוהגים להכריז על התענית רק לפני צום י' בטבת וצום י"ז בתמוז.

ההכרזה על יום הצום

אחינו בית ישראל שמעו. יום צום החמישי יהיה ביום ראשון. יהפך אותו הקדוש ברוך הוא לששון ולשמחה. כדכתיב: כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה, ולמעדים טובים. והאמת והשלום אהבו: יהי חסדך ה' עלינו. כאשר יחלנו לך: ה' הושיעה. המלך יעננו ביום קראנו:

- ד. במנחה קוראים לשלושה מתוך פרשת ו"אתחנן".
- ה. סעודה שלישית נאכלת בסמוך לשקיעה והיא משמשת אף כסעודה מפסקת. בשל שמחת השבת אין נוהגים בסעודה זו מנהגי אבלות ומותרים באכילת בשר ושתיית יין (ובלשונה של הגמרא במסכת תענית "כסעודת שלמה המלך"). במהלך השבת אין נוהגים כלל מנהגי אבלות, וזאת למרות שתאריך השבת גופא הוא תשעה באב.
- ו. צום תשעה באב מחל עם שקיעת החמה, ואילו השבת מסתיימת עם צאת הכוכבים (כעשרים דקות לאחר השקיעה).
- ז. בצאת השבת לא עורכים הבדלה על הכוס ואין פותחים את התכנסויות התפילה והלימוד לליל תשעה באב בסדר הבדלה ! עם צאת הכוכבים נוהגים לברך: "ברוך אתה יי אלוהינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול" ולהחליף לנעלי בד, ללא אמירת פסוקי הישועה ויתר הברכות. לפני קריאת מגילת איכה ולאחר הדלקת הנר לטובת קריאת המגילה, בבית הכנסת או בבית, מברכים: "... בורא מאורי האש".
- ח. במוצאי הצום, ביום ראשון בערב, משלימים את סדר ההבדלה על ידי סדר ברכות מקוצר הכולל את ברכת "בורא פרי הגפן" וברכת ההבדלה המלאה. אין מברכים על הבשמים ועל האש.

צום תשעה באב, יום ראשון, י' אב (נדחה) 11.8

- א. צום ט' באב הוא יום התענית המיוחד השלישי והחשוב ביותר בימי לציין חורבן ירושלים והארץ בידי הבבלים ובידי הרומאים. המשנה במסכת תענית מציינת חמשה אירועים שאירעו ביום קשה זה: הגזירה על דור המדבר שלא יכנסו לארץ, חורבן הבית הראשון והשני, חרישת העיר ירושלים כסמל לחורבנה בידי הרומאים, ונפילתה של ביתר - בירת מרד בר כוכבא.
- ב. צום ט' באב הוא החמור שבין ימי התענית והצום ואיסוריו דומים במלואם לאיסורים החלים ביום הכיפורים. איסור אכילה ושתייה, רחצה, סיכה, נעילת מנעלי עור וקיום יחסי אישות. זמן התענית - משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים למחרת. בנוסף קיים איסור הלכתי על אמירת שלום ועל לימוד תורה, למעט בענייני החורבן.
- ג. עם צאת השבת נוהגים להסיר הפרוכת מארון הקודש או להפכה, וכן להאיר את בית הכנסת בתאורה מועטה.
- ד. מתפללים את תפילות היום בקול נמוך ובשפה רפה. בנוסחי התפילה המסורתיים מוסיפים לתפילת העמידה (אשכנזים וספרדים) בשחרית ומנחה, התימנים אף

בערבית) את ברכת "עננו". היחיד מוסיף בתפילתו את הברכה כחלק מברכת שומע תפילה. שליח הציבור בחזרתו על התפילה מוסיף את הברכה, כברכה עצמאית נוספת, לאחר ברכת גאולה וקודם ברכת רופא חולי עמו ישראל.

ה. מוסיפים את ברכת "נחם" בסדר תפילת העמידה לפני חתימתה של ברכת בונה ירושלים וחותרים ב"מנחם ציון ובונה ירושלים". מנהג עדות אשכנז לומר את ברכת נחם בתפילת המנחה בלבד. מנהג יתר העדות לומר את ברכת נחם בכל תפילות היום, וכן מנהג קהילות התנועה.

ו. קוראים את מגילת איכה לאחר תפילת עמידה בערבית ולאחר קריאת התורה וההפטרה בשחרית, וכן נוהגים לומר קינות. מנהג קהילות היהדות המתקדמת לקרוא גם קינות שנתחברו בדורות אחרונים לזכר השואה ובדבר הצורך בתיקון חברתי נוכח עוולות החברה והעולם. נוהגים לקרוא את המגילה ישובים על הארץ או על כסאות נמוכים באור חלש או לאור נרות. לאחר הדלקת הנר לקריאת המגילה במוצאי השבת מברכים: "בורא מאורי האש".

ז. בתפילת השחרית לא מתעטפים בטלית ואין מניחים תפילין. ההתעטפות בטלית והנחת התפילין נעשות בתפילת המנחה.

ח. בתפילת השחרית מעלים שלושה בפרשת "ואתחנן" בדברים ד, 40-25. מפטירים בירמיהו ח, 13 - ט, 23, בניגון איכה.

ט. בתפילת המנחה מעלים שלושה בפרשת "כי תשא" בפסוקים המזכירים את י"ג מידות הרחמים (עליה ראשונה: שמות לב, 14-11; עליה שנייה: שמות לד, 3-1; עליה שלישית: שמות לד, 10-4). נוהגים לפי מסורת אשכנז שבעת הקריאה הציבור כולו אומר את הפסוק: "שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך", את י"ג מידות הרחמים, ואת המילים "וסלחת לעוננו ולטאתנו ונחלתנו". לאחר מכן חוזר בעל הקריאה על הפסוקים בטעמים של הימים הנוראים. עדות ספרד מפטירות בהושע יד, 10-2 ובמיכה ז, 20-18. עדות אשכנז מפטירות בישעיהו נה, 6 - נו, 8. לאחר קריאת ההפטרה מברכים שלוש ברכות: "האל הנאמן", "בונה ירושלים" ו-"מגן דוד"/"משמח ציון בבניה".

י. בתפילת השחרית אין אומרים את ברכת הכהנים במסגרת חזרת הש"ץ. הברכה נאמרת בתפילת המנחה.

יא. במוצאי תשעה באב, עם צאת הצום, משלימים את ההבדלה על ידי סדר הבדלה מקוצר הכולל את ברכת בורא פרי הגפן וברכת המבדיל. אין מברכים על הבשמים ועל מאורי האש.

יב. מנהג רבים בקהילות היהדות המתקדמת ובקהילות נוספות למעט מעט במנהגי האבלות ב-ט' באב בשל הקמתה של מדינת ישראל וקיבוץ הגלויות, ובמקביל להקדיש את היום לעיסוק וחשבון נפש בסוגיות ציבוריות אודות דמותה ודרכה של החברה הישראלית יש הנוהגים להפסיק את הצום בצהרי תשעה באב ולהימנע ממנהגי האבלות בשעותיו האחרונות של היום. מנהגים אלו מתכתבים עם מנהגי קהילות ספרד והמזרח

"ומחה יי דמעה מעל כל פנים" - אבלות בתשעה באב: תשעה באב אינו מבטל או דוחה אבלות, אך האבלים רשאים לצאת מביתם לקריאת מגילת איכה בציבור. ניתן לקרוא המגילה והקינות אף בבית האבלים. מנחמים האבלים ומקבלים פני מנחמים בתשעה באב. מביאים את המת לקבורה בתשעה באב ועורכים בו אזכרות שבעה, שלושים וימי שנה.

ט"ז באב, יום ששי, ט"ז מנחם אב 16.8

ביום ט"ז באב נוהגים מקצת מנהגי שמחה. בסדר התפילה המסורתי נוהגים שלא לומר את סדר התחנון.

אָמַר רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כְּחֲמֵשֶׁה עָשָׂר בְּאָב וְכִיּוֹם הַכְּפוּרִים, שֶׁבָּהֶן בָּנוּת יְרוּשָׁלַיִם יוֹצְאוֹת בְּכָלֵי לַבָּן שְׂאוּלִין, שְׁלֹא לִבְיַשׁ אֶת מִי שְׂאִין לוֹ... וּבָנוּת יְרוּשָׁלַיִם יוֹצְאוֹת וְחֻלוֹת בְּכַרְמִים. וּמָה הָיוּ אוֹמְרוֹת, בְּחֹזֶר, שְׂאֵא נָא עֵינַיִךָ וְרָאָה, מָה אֲתָה בּוֹרֵךְ לָךְ. אֵל תִּתֵּן עֵינֶיךָ בְּנוֹי, תֵּן עֵינֶיךָ בְּמִשְׁפָּחָה. (משלי לא) שְׁקֹר הַחֹן וְהַבֵּל הַיְפִי, אֲשֶׁה יֵרָאת יי הַיָּא תִתְהַלֵּל.
משנה תענית פרק ד' משנה ח'

שבת פרשת ואתחנן, שבת נחמו, ט"ז מנחם אב 17.8 - שבת ראשונה משבע שבתות הנחמה

א. בשחרית קוראים לשבעה ולמפטיר בפרשת "ואתחנן". מפטירים בישעיהו מ, 1-26 בהפטרת הנחמה הראשונה מבין שבע הפטרות הנחמה - כולן מנבואתיו של ישעיהו (השני). מנהג נוסף: ישעיהו מ, 1-13.

ב. מפאת חשיבותן של עשרת הדברות קוראים אותם מדי שנה, גם ברבות מן הקהילות הקוראות בתורה במחזור קריאה תלת שנת. הצעה לחלוקת הפרשה

לשלוש סדרות הכוללות כולן את קריאת עשרת הדברות מופיעה בסוף מוסף התפילה.

ג. אין מחלקים את קריאת עשרת הדברות בין מספר עליות. מקובל לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות. קוראים הדברות בטעם תחתון, בו חלק מהדברות נקראות במסגרת פסוק אחד (להבדיל מהקריאה בחג השבועות).

ד. במנחה קוראים לשלושה מתוך פרשת "עקב". לומדים פרק ג' במסכת אבות.

שבת פרשת עקב, כ"ג מנחם אב 24.8 - שבת מברכין חודש אלול - שבת שנייה משבע שבתות הנחמה

א. בשחרית קוראים לשבעה ולמפטיר בפרשת "עקב". מפטירים בהפטרת הנחמה בישעיהו מט, 14 - נא, 3. מנהג נוסף: ישעיהו מט, 22-14, נ, 3-1.

ב. לאחר קריאת התורה וההפטרה ולפני הכנסת הספר להיכל מברכים את ראש חודש אלול ומכריזים על ראש החודש שיחול בשבת וביום ראשון לאחריה.

ג. במנחה קוראים לשלושה מתוך פרשת "ראה". לומדים פרק ד' במסכת אבות.

שבת פרשת ראה, א' ראש חודש אלול, ל' מנחם אב 31.8 - שבת שלי - שית משבע שבתות הנחמה

א. כבכל ראש חודש מוסיפים את ברכת "יעלה ויבוא" בברכת "עבודה" שבתפילת העמידה, ובברכת "בונה ירושלים", בברכת המזון. כן מוסיפים בברכת המזון את הבקשה: "הרחמן הוא יחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה". המברכים ברכת המזון בקצרה יכולים להוסיף אף הם את הבקשה, טרם חתימת הברכה.

ב. בתפילת העמידה בבוקר שבת אומרים את ברכת "אתה יצרת... מקדש השבת, ישראל וראשי חודשים" במקום ברכת "ישמח משה... מקדש השבת".

ג. בשחרית, לאחר תפילת עמידה, אומרים ההלל בדילוג על ברכותיו.

ד. לאחר ההלל מוציאים שני ספרי תורה. בספר הראשון קוראים לשבעה בפרשת "ראה". בספר השני קוראים למפטיר בעניין ראש חודש. מנהג קהילות התנועה לקרוא בפרשת "בהעלותך" (במדבר י, 8-10). המנהג המסורתי: פסוקי הקורבנות בראשי חודשים בפרשת "פנחס" (במדבר כח, 1-15). נוהגים לומר חצי קדיש לאחר הקריאה בספר הראשון, ולפני הגבתו.

- ה. מנהג הספרדים להפטיר בהפטרת הנחמה השלישית בישיעהו נד, 11 - נה, 5. בתום ההפטרה מוסיפים פסוק ראשון ופסוק אחרון של הפטרת שבת ראש חודש (ישיעהו סו 1 ו-23). מנהג רוב האשכנזים להפטיר בהפטרת ראש חודש, שגם בה ישנם ענייני נחמה.
- ו. מנהג אשכנז וספרד שאין מזכירים את ראש החודש בברכת ההפטרה האחרונה. מנהג תימן לחתום הברכה ב-"מקדש השבת, ישראל וראשי חודשים".
- ז. ניתן לשלב בתפילה את פרק תהילים קד, "ברכי נפשי", הנחשב כשיר של יום לראשי חודשים.
- ח. לאחר החזרת ספר התורה וטרם חתימת התפילה נוהגים להוסיף זכר למוסף, בנוסח הקבוע לתפילות השבת או בנוסח המוצע לראשי חודשים החלים בשבת, וראו נוסח זה במוסף התפילה.
- ט. במנחה קוראים לשלושה מתוך פרשת "שופטים". אין אומרים פסוקי "צדקתך צדק" בשל שמחת ראש החודש, לומדים פרק ה' במסכת אבות.